

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКИХ КЛУБОВ КАК СРЕДСТВО ГРАЖДАНСКОГО И ВОЕННО-ПАТРИОТИЧНОГО ВОСПИТАНИЯ

Резюме

В статье анализируются теоретико-методические основы патриотического воспитания детей и молодежи в процессе деятельности военно-патриотических клубов. Представлено опыт осуществления такой деятельности в содержании работы военно-патриотического клуба "Мужество" города Глухова (Сумская обл.).

Ключевые слова: патриотическое воспитание, военно-патриотический клуб, педагогический опыт.

О.Yu. Lata

THE MILITARY PATRIOTIC CLUBS ACTIVITIES AS MEANS OF CIVIL AND MILITARY PATRIOTIC EDUCATION

Summary

The theoretical and methodological basis of patriotic education of children and youth in the process of the military patriotic clubs activities is analyzed in the article. The experience of the military patriotic educational activities in the club "Muzhnist" in Hlukhiv (Sumy region) is presented.

Key words: patriotic education, military patriotic club, teaching experience.

УДК 37.017.4

О.О. Дем'яненко

ПРОБЛЕМА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

У статті доведено необхідність формування вітчизняної системи громадянської освіти і виховання особистості з урахуванням надбань сучасно західноєвропейської та американської філософсько-педагогічної думки. Висвітлено основні підходи до проблеми громадянської освіти і виховання у ХІХ – ХХ ст.

Ключові слова: філософія, громадянське виховання, громадянські освіта, людина, громадянин, держава.

Постановка проблеми. Система освіти й виховання у сучасній Україні є одним з найбільш важливих і динамічних елементів соціальної інфраструктури. Від ефективності освітньо-виховної діяльності багато в чому залежить успіх соціально економічних перетворень, спроможність українського суспільства переломити наростаючі негативні тенденції в розвитку духовної культури, відродити і збагатити найвищі моральні ідеали й життєві пріоритети людини. Важливу роль у цьому аспекті відіграє саме громадянська освіта і виховання.

Проблеми сучасної вітчизняної громадянської освіти й виховання значною мірою зумовлені відсутністю чітких, достовірних соціальних моральних орієнтирів. У цих умовах актуальними є фундаментальні дослідження, що сприяють становленню методологічного плюралізму, формуванню нового педагогічного мислення. Сьогодні важливо звернутися до вивчення філософських основ громадянської освіти і виховання, тому що тільки їхнє осмислення допоможе виробити якісно нові педагогічні концепції філософії. Наукові праці таких авторів, як О. Беднарський, О. Сісін, Л. Ваховський, С. Ткачов, А. Малько, К. Каліна, В. Пішванова, І. Радіонова, присвячені висвітленню проблеми громадянської освіти та виховання у філософській спадщині окремих мислителів. Аналізу окремих історичних аспектів розвитку політико-освітніх парадигм, що передували сучасному баченню ролі, змісту та місця політичної освіти в організованому та керованому процесі пізнання політичного світу присвячено один з розділів монографії М. С. Іванова.

Метою статті є проаналізувати і систематизувати основні концепції громадянської освіти і виховання у філософській спадщині західноєвропейських та американських мислителів ХІХ – ХХ століття.

Перш ніж перейти до висвітлення даної теми, варто коротко охарактеризувати погляди найяскравіших представників західноєвропейської політико-філософської думки на проблему громадянської освіти та виховання.

Колискою європейської системи виховання стала саме антична філософія. Домінуючими в античній філософії були два підходи до виховання. Перший з них був започаткований Сократом (469/470 – 399 рр. до н.е.) та пов'язаний з ідеєю громадянського виховання. Другий підхід, який відстоював Антісфен Афінський (445 – 360 рр. до н. е.), започаткував традиції вільного виховання. Коротко характеризуючи ці два підходи до виховання, варто наголосити на тому, що перший передбачав духовно-моральне і тілесне

загартування молоді. Майбутні громадяни були зобов'язані навчитися служити державі і коритися законам. Другий підхід був орієнтований на те, що кожен сам повинен зробити в житті свій вибір і впевнено йти до поставленої мети. Вчитель може тільки заохочувати учня і підказувати йому дорогу. В античності перевага віддавалася саме першому підходу, оскільки він вважався більш ефективним у питанні узгодження інтересів особи і суспільства

Арістотель ставив за мету виховати громадянина, який неухильно виконує свої обов'язки перед державою, а також перед родиною, від міцності якої залежить могутність і стабільність держави.

Ідею громадянського виховання античної доби з проголошенням вільної, гордої, самобутньої, з почуттям власної гідності особистості в епоху Середньовіччя було фактично відкинуто такими християнськими апологетами як Августин Аврелій (354 – 430 рр.) та Фома Аквінський (1225 – 1274 рр.).

Нову еру в розвитку теорії громадянського виховання ознаменувала епоха Відродження та Реформації, коли відбувався розквіт науки, техніки, культури і мистецтва. Характерним атрибутом цієї епохи є гуманізм, який підносить роль людини в суспільстві, бореться проти її приниження. У працях Е. Ротердамського (1466 – 1536 рр.), М. Монтеня (1553–1592 рр.) та інших мислителів цього часу було відродження ідеї громадянського виховання. Гуманісти запропонували нове розуміння людини та її призначення, що на практиці спрямовувало зусилля до формування історично і соціально орієнтованої особистості.

Епохою найвищого розвитку гуманістичних і демократичних начал вважають XVIII ст. Завдяки Великій французькій революції, наприкінці XVIII ст. з'явилося офіційне звернення – громадянин. Саме Велика Французька революція відіграла велику роль і у становленні політичної освіти в її близькому до сучасного розуміння вигляді.

Проблема громадянської освіти була цікавою також для мислителів наступних епох. Зокрема, у німецькій класичній філософії розв'язання проблеми виховання громадянина нерозривно було пов'язане з моральною поведінкою людини у суспільстві. Німецький філософ І. Кант (1724-1804 рр.) висловлював ідею про те, що громадянин мусить підкорятися таким нормам права, які ґрунтуються на високій моралі, має бути активним у їх ствердженні. Він підкреслював, що вислів "пасивний громадянин" взагалі є протиріччям до розумінню поняття "громадянин" [7, с. 188].

Зв'язок проблеми громадянського виховання з моральністю розвивав у своїх творах видатний філософ і суспільний діяч А. Швейцер (1875 – 1965 рр.). У творі "Благоговіння перед життям" він аналізував уявлення Платона і Арістотеля про ідеал культурної держави. Розглядаючи їхні філософські погляди А. Швейцер доводив, що справжнє розв'язання питання про ідеал культурної держави, зокрема проблеми громадянського виховання, ґрунтується на нормах етики. Отже, у філософських роздумах А. Швейцера зріли ідеї створення світового суспільства, членами якого стануть гідні громадяни, носії справжніх етичних норм, добра та гуманності [7, с. 189].

У XIX-XX століттях, в умовах стрімкого розвитку науково-технічного прогресу, міжнародних зв'язків виникли такі концепції громадянської освіти і виховання, основою яких була ідея про те, що член суспільства має формуватися як частина цілісного діючого організму. Вона виявляється в теоретичній спадщині філософів Ф. Рейна, Ф. Паульмена, Г. Кершенштейнера, Дж. Дьюї, С. Френе.

Французький вчений Селестен Френе (1896 – 1966 рр.) визнавав велику роль моральних цінностей людства у процесі виховання високоморального громадянина. Співпрацю дорослих і дітей С. Френе вважав джерелом виховання громадянина, який би усвідомлював свої права та обов'язки як активний діяч демократичного суспільства. Для цього школа повинна раціонально організувати трудову діяльність, бути відкритою соціальному середовищу, тісно пов'язаною з ним. Обґрунтувавши технологію створення гуманістичної і демократичної школи, С. Френе популяризував її серед батьків, намагаючись зробити їх соратниками школи, розширити педагогічне співробітництво із сім'єю.

Стрижнем філософського-педагогічних поглядів американця Дж. Дьюї (1859 – 1952 рр.) було його переконання в тому, що найбільший вплив на формування особистості справляє мікросередовище – безпосереднє соціальне оточення людини: сім'я, школа, місцева громада.

Філософсько-педагогічні ідеї Дж. Дьюї мали своє практичне втілення у досвідно-експериментальній школі при Чиказькому університеті, наукове керівництво якою здійснював сам Дж. Дьюї з 1895 до 1904 року.

Основними напрямками реалізації ідеї органічної єдності індивіда й суспільства в іжолі-лабораторії були:

- 1) забезпечення "єдності навчання й суспільного застосування знань, теорії і практики, праці й розуміння її значущості";
- 2) підготовка учнів до компетентної участі в житті суспільства; усвідомлене й внутрішньо вмотивоване прагнення особистості до громадської роботи;
- 3) педагогізація середовища, що оточує школу, забезпечення участі батьків учнів та громадськості в діяльності школи [3, с. 17]

Важливим аспектом діяльності школи-лабораторії виступала здатність шкільної освіти

вмотивовувати прагнення індивіда до особистісного й громадянського саморозвитку і самореалізації. Дж. Дьюї доводив, що оскільки освіта є частиною внутрішнього розвитку учня, то в неї не може бути абсолютної кінцевої мети. Освіта – безперервний процес, що не припиняється впродовж життя людини і пов'язаний з її саморозвитком і самореалізацією.

Формування громадян Дж. Дьюї пов'язував з демократією, вихованням потреби демократичного способу життя і вміння її власноруч реалізовувати. Демократична освіта у найширшому її розумінні – один із найвпливовіших чинників успішної інтеграції індивіда у світ розмаїття соціальних культур, суспільних інститутів та людських спільнот.

Саме демократія, за Дж. Дьюї, виступає запорукою того, що кожна людина зможе найповніше реалізувати себе в соціумі як гармонійна особистість, формування якої є головною метою і кінцевим завданням соціально-філософської теорії.

Аналізуючи сутність демократичного ідеалу, Дж. Дьюї підкреслює його морально-соціальні аспекти, зокрема те, що демократія має сприйматися індивідом як соціальна та особистісна цінність. Він також зазначає, що демократичний ідеал необхідно постійно вивіряти та переосмислювати в контексті змін суспільних умов та технічного поступу людства. З цієї точки зору головний сенс його реформаторських проєктів полягає у тому, щоб виховати морально вільну і водночас відповідальну особистість. А це неможливо без прищеплення учням ліберальних та інтернаціоналістських поглядів, що й було невід'ємною частиною концепції культурної адаптації Дж. Дьюї.

У сучасній американській філософії (Г. Алмонд, С. Верба, А. Гутманн) громадянське виховання розглядається, з одного боку, у дусі традицій Дж. Дьюї як реалізація ідеї добропорядного життя, що послідовно розгортається у соціальній реальності з її різноманітними соціальними ролями, напруженням Інтересів та культурними колізіями. З іншого ж боку, громадянське виховання само є процесом, що має свій алгоритм та логіку розгортання у соціальному просторі. Американська філософсько-педагогічна думка орієнтована на те, що демократичність виховання означає використання позитивної свободи. Воно не дає рекомендацій батькам, як краще виховувати громадянина-патріота, тримаючись на солідній відстані від родинного життя. Фактично громадянське виховання висуває тільки два табу: неприпустимість будь-якого примусу та будь-якої дискримінації. Головним завданням у вихованні політичної генерації та культурних конфліктів, відкритості до діалогу [5, с 6].

Г. Алмонд (1911 – 2002 рр.) і С. Верба (нар. 1932 р.) на початку 60-х років ХХ ст. звернули увагу на феномен "громадянської культури". У своєму фундаментальному дослідженні Г. Алмонд і С. Верба шукали відображення "громадянського демократичного синдрому" у сполученні когнітивних (знання і знаючі), афективних (емоції і залучення) і оцінних (обов'язок і компетентність) вимірів соціальної позиції. Вже сам по собі опис таких позицій становить значний інтерес для вивчення політичної дидактики.

Крім цього, теоретиками громадянської культури були використані численні індикатори національної ідентичності, серед яких хотілося б звернути особливу увагу на почуття адміністративної і політичної компетенції громадян. З особливою обережністю Г. Алмонд і С. Верба підходили до "нових демократій". Вони не давали універсального рецепту будівництва демократичної культури, але твердо були цінності, а, по-друге, треба використовувати весь потенціал освіти і виховання, який дозволяє зв'язати когнітивні здібності суспільства з потребами в засвоєнні передового демократичного досвіду.

Власне, така рекомендація впливає з їх концепції громадянської культури, що інтегрує, з одного боку, традиціоналістські, пасивні уявлення, а з іншого – активно-раціональні позиції в єдину систему цінностей. Особливість громадянської культури полягає саме в демократичному балансі між активністю і пасивністю самих громадян і в той же час між ними й авторитарно сильною, але готовою до компромісу елітою [1, с. 90].

У кінцевому рахунку виростає образ суспільства з такою політичною культурою, що дає можливість глибоко укорінитися уявленням про демократичні "правила гри". Зрозуміло, у цьому процесі становлення і функціонування демократії важливі не тільки джерела громадянської культури.

Отже, можемо зробити висновок, що розглянута філософсько-педагогічна спадщина сучасних мислителів містить надзвичайно актуальний досвід вирішення складних проблем суспільного життя засобами політичної педагогіки. Спільним для всіх цих концепцій є те, що вони дають змогу сучасникам більш повно уявити собі можливі варіанти використання таких засобів соціалізації як громадянська освіта і виховання. В кінцевому результаті стає очевидним зв'язок стану політичної культури з процесами демократизації суспільного життя.

Література

1. Іванов М.С. Політична освіта в контексті політичних трансформацій суспільства. Монографія. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П.Могили, 2004. – 280 с.
2. Історія філософії: Підручник / В.І. Ярошовець, І.В. Бичко, В.А. Бугров та ін.; за ред. В.І. Ярошовця. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2002. – 774 с.
3. Кравцова Н. Г. Педагогічні основи діяльності Чиказької експериментальної школи-лабораторії Джона Дьюї: автореф. дис. .. канд. пед. наук: 13.00.01 / Н.Г. Кравцова; Полтав. держ. пед. ун-т ім. В.Г.

- Короленка. – Полтава, 2008. – 20 с.
4. Пішванова В. О. Концепція культурної адаптації в соціально-філософській спадщині Джона Дьюї: Автореф. дис. ... канд. філософ, наук: 09.00.03 / В.О. Пішванова; АЛЛ України. Ін-т вищ. освіти. – К., 2003. – 23 с.
  5. Радіонова І. О. Сучасна американська філософія освіти та виховання: еволюційні тенденції та інтерпретаційні можливості: Автореф. дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.05 / І.О. Радіонова; Ін-т філос. ім. Г.С. Сковороди НАН України. – К., 2002. – 36 с.
  6. Суржикова І. А. Педагогічні ідеї Василя Сухомлинського і Селестена Френе (порівняльний аналіз): Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / І.А. Суржикова; НПУ ім. М.П. Драгоманова. – Київ, 2003. – 21 с.
  7. Ткачов СІ. Ідеали і шляхи виховання громадянина в контексті європейської думки: історико-педагогічний аспект. // Педагогіка, психологія та ме дико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків: ХОВНОКУ–ХДАДМ, 2009. – №12. – 238 с. – С. 187 – 189.

А.А. Демьяненко

ПРОБЛЕМА ГРАЖДАНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ ЛИЧНОСТИ: ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКИЙ АСПЕКТ

Резюме

В статье доказано необходимость формирования отечественной системы гражданского образования и воспитания личности с учетом достижений современной западноевропейской и американской философско-педагогической мысли. Освещены основные концепции гражданского образования и воспитания XIX – XX в.

Ключевые слова: философия, гражданское воспитание, гражданское образование, человек, гражданин, государство.

О.О. Demianenko

THE PROBLEM OF CIVIC EDUCATION AND UPBRINGING OF A PERSONALITY: HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL ASPECTS

Summary

It is proved the need of native civic educational forming of a personality taking into account the achievements of modern Western European and American philosophical and pedagogical thought. Key concepts of civic education and upbringing of the XIX – XX centuries are found out.

Key words: philosophy, civic upbringing, civic education, a man, a citizen, a state.

УДК 371.134

Д.Л. Киселев

"ЗАКОН ВИДЕНИЯ" К.С. СТАНИСЛАВСКОГО И СОВРЕМЕННАЯ ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ДЕКЛАМАЦИЯ

В статье рассматриваются современные артистические и педагогические основы художественной декламации и выразительного чтения применительно к учебным целям изучения классической художественной литературы в школе.

Ключевые слова: выразительное чтение, синтаксис, связный текст, психологические термины, декламационные искусства, театральные законы К.С. Станиславского.

Актуальность исследования. Художественное выразительное чтение (искусство декламации, декламация, художественное чтение) – это педагогический и артистический процесс, искусство воспроизведения в живом слове мыслей, чувств, настроений, взглядов, мнений, эмоциональных переживаний автора, которые имеются в тексте художественного произведения [1]. Литературные произведения всех трёх родов литературы: поэзии, прозы и драмы являются объектом выразительного чтения. Выразительное чтение является процессом трёхсторонним: автор, исполнитель (чтец) и аудитория слушателей.

Педагогически декламация решает задачу формирования всесторонне развитой личности – члена общества, формирует его мировоззрение и взгляды на жизнь. Декламация совершенствует и расширяет знания человека о мире, и развивает его интеллект. Выразительное чтение дает понимание поэтического языка, персонифицирует поэтические образы, наполняет реальным содержанием и смыслом, воспроизводит авторские и воспитывает эмоции слушателей и учеников. Декламация является средством воспитания чувства языка, добротного эстетического вкуса и взглядов.

Художественная декламация была проблемой исследования многих ученых, в частности Ворожейкиной Е. Н., Буяльского Б. А., Сентюриной Н. М., Бугаевой З. М. и др.